

Marcin Kapuściński

Konstrukcja i własności psychometryczne kwestionariusza MWT : metody do badania postaw i hierarchii wartości cenionych w miłości między kobietą i mężczyzną

Studia Psychologica nr 7, 349-374

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARCIN KAPUŚCIŃSKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

**KONSTRUKCJA I WŁASNOŚCI PSYCHOMETRYCZNE
KWESTIONARIUSZA MWT – METODY DO BADANIA
POSTAW I HIERARCHII WARTOŚCI CENIONÝCH W MIŁOŚCI
MIĘDZY KOBIEȘĄ I MĘŻCZYZNĄ**

Construction and psychometric values of MWT questionnaire – the method of measuring attitudes and value hierarchy in love between a man and a woman

Abstract

This article presents a method of measuring love, based on analysis of values and attitudes heterosexual partners towards each other. Theoretical foundations, the process of creating the method and psychometric values are discussed. Based on results of explorations of three examined groups (77 high school pupils, 166 psychology students, 274 psychology students) some/few bonds with other psychological variables are presented.

1. WPROWADZENIE

Zjawisko miłości jest problemem wzbudzającym szerokie zainteresowanie, także jako przedmiot badań i dociekań naukowych. Również w psychologii jest często poruszonym zagadnieniem – mówi się o miłości jako o motywie zachowań, celu dążeń, charakterze relacji, kształcie postaw wobec innych ludzi, siebie samego / siebie samej czy też jako o odniesieniu ludzi do rzeczy, zwierząt, a nawet do obiektów niematerialnych – np. miłość Boga, lub abstrakcyjnych – np. miłość piękna. Także same obiekty tego odniesienia nazywa się miłością.

W psychologicznych badaniach miłości między kobietą i mężczyzną chyba najbardziej znane są narzędzia: Sternberg Triangular Love Scale, oparte na trójczynnikowej koncepcji miłości Sternberga (1986; 1997; zob. też Sternberg, Grajek, 1984), i Love Attitudes Scale (LAS) Hendrick i Hendrick (1986) oparte na koncepcji Lee (1973 za: Hendrick, Hendrick 1986; 1976, 1988 za: Turner, Helms, 1999). Inne metody zobacz Hendrick, Hendrick (1989) oraz Sternberg (1997, 2001b).

Zagadnienie miłości rodzi wiele kontrowersji – od rozbieżności sądów dotyczących tego, co należy uznać za objaw miłości, przez trudności w definiowaniu tego zagadnienia, aż po sądy głoszące, że takie zjawisko nie istnieje, że jest to złudzenie służące podtrzymaniu gatunku *versus* ostateczny cel życia jednostki i gatunku. Pytanie o miłość wiąże się nierozzerwalnie z pytaniem o dobro i zło (kocham – nienawidzę) – jest tak samo kontrowersyjne i ciągle aktualne. Jest to pytanie o wartości, o prawdę, a więc również pytanie o naturę człowieka.

Dotyczy to także psychologicznych metod mierzenia tego, co dani psychologowie zdefiniują jako miłość (zob. Hendrick, Hendrick, 1989) oraz jakie zdolności, własności przyznają człowiekowi – jako podmiotowi miłości.

Niniejszy artykuł prezentuje metodę opierającą się na ujęciu miłości w następujących aspektach: miłość to pewne odniesienie do dobra (przedmiot rozpoznany przez osobę jako coś dobrego) – rozpoczyna się upodobaniem, przejawia się w dążeniu do dobra (tego, co jednostka rozpoznaje jako coś dobrego), spełnia się w jego osiągnięciu.

Takie ujęcie pozwala spojrzeć na miłość konkretnej osoby jako na odniesienie (upodobanie i dążenie) do określonych wartości (np. o miłości własnych dzieci mogą świadczyć: dążenia do ich rozwoju, ochrony, zdrowia, bliskości z nimi; o miłość ludzkości: dążenie do szerzenia idei i czynów budujących pokój, dzielenie się zasobami dla zdrowia, dobrobytu czy jakiegokolwiek innego rozpoznanego dobra innych ludzi) oraz jako siłę tego upodobania i dążenia. Aby poznać kształt miłości między mężczyzną i kobietą, jako jednej z wielu konkretyzacji miłości w ogóle, w myśl przyjętej perspektywy, należy poznać wartości (cele), ku którym każda z tych osób się kieruje, ku którym kierują się wspólnie oraz siłę dążenia ku tym wartościom.

2. TWORZENIE NARZĘDZIA

Tworząc tę metodę, zastanawiano się nad powyższymi problemami. Jakie są wartości, ku którym kierują się ludzie w miłości damsko-męskiej? Czy da się wyodrębnić jakieś prawidłowości w tej materii? Czy są dobra uniwersalne dla kobiet i mężczyzn w ich wzajemnej miłości? W czym przejawia się siła upodobania w określonych, dla danych osób, dobrach, w czym przejawia się siła dążenia ku tym wartościom?

Opierając się na analizie kilku teorii miłości i istniejących już narzędzi do badania postaw w miłości (Bednarski, 1991; Fromm, 1992; Hendrick, Hendrick, 1985, 1986, 1987a, 1987b, 1989; Tomasz z Akwinu, 1967; Wojciszke, 1995a, 1995b; Wojtyła, 1986; Sternberg, Grajek, 1984; Sternberg, 1986, 1997, 2001a), wyodrębniono elementy wspólne wielu ujęciom i poddano je dyskusji w gronie psychologów i studentów zajmujących się psychologią miłości. Stwierdzono, że można mówić o pięciu podstawowych płaszczyznach odniesień w miłości między mężczyzną i kobietą:

- wzajemność wymiany dóbr,
- pragnienie i zabieganie o dobro partnera,
- instrumentalny stosunek do partnera,
- koncentracja na sferze emocjonalnej,
- zakładanie wysiłku i starań w postępkach w relacji z partnerem (dbanie o relację).

Po skonstruowaniu prostego inwentarza preferencji uwzględniającego powyższe wymiary w relacjach miłosnych, przeprowadzeniu badania kwestionariuszowego i analiz statystycznych na tych wynikach, okazało się, że lepiej jest mówić o czterech wymiarach – a nie, jak zakładano, o pięciu. Wyodrębnione cztery wymiary zidentyfikowano jako:

- koncentracja w relacji z partnerem na własnej osobie,
- troska o wzajemność w relacji z partnerem,
- troska o wspólne podstawy dla związku z partnerem (np. wspólne zainteresowania, wartości),

– koncentracja na osobie partnera.

Można więc mówić o koncentrowaniu się osób na dwóch płaszczyznach relacji partnerskich: na wartościach osobowych (tj. odniesieniu się osób do siebie samych i siebie nawzajem) oraz na odniesieniu do jakichś pożądaných wartości pozaosobowych.

Ponieważ trudno jest uwzględnić wszystkie możliwe wartości, do których dana osoba może dążyć w relacji z partnerem (tak wartości dla niej samej, dla partnera, jak i wspólne), postanowiono skupić się na badaniu płaszczyzny relacji z partnerem – badać, jakimi wartościami i postawami wobec partnera kieruje się dana osoba.

Przyjęto, że w relacjach miłosnych osoba może zabiegać:

- o to, co stanowi wartość głównie dla niej samej – postawa egoistyczna,
- o dobro, które stanowi wartość głównie dla partnera/partnerki – postawa altruistyczna,
- o takie wartości, które będą służyć dobru wspólnemu – troska o partnerstwo i wzajemność.

3. PIERWSZA WERSJA NARZĘDZIA

3.1. SKALE

Opierając się na powyższym podziale, utworzono listę 23 wartości – aspektów relacji z partnerem i poddano je ocenie sędziów kompetentnych (n=9) pod względem stopnia egocentryzmu i allocentryzmu oraz grupie licealistów (n=12) w celu oceny stopnia zrozumiałości i czytelności sformułowań. Do stworzenia skali użyto wartości, które miały najwyższe średnie ocen sędziów w danym wymiarze i były także najlepiej odbierane przez młodzież – wyodrębniono 12 wartości, do których można dążyć w relacji z partnerem. Pięć o orientacji egocentrycznej: emocje, doznania seksualne, rozkosz, atrakcyjność urody, przyjemność; pięć o orientacji allocentrycznej: umiejętność wybaczenia, otwartość na partnera, troska, zaufanie, szacunek; i dwie mające świadczyć o orientacji jednakowo na siebie i na partnera: przyjaźń, akceptacja. W zamyśle autora te dodatkowe wartości nie miały stanowić oddzielnej skali. Wymienione wartości posłużyły do konstrukcji kwestionariusza.

3.2. OPIS NARZĘDZIA

Zasadnicza część narzędzia składa się z dwóch części – badania wartości i badania postaw wobec partnera / partnerki w miłości.

W pierwszej części zadaniem osoby badanej jest nadanie wymienionym wartościom własnej hierarchii ważności w zjawisku miłości ujętym ogólnie (na ile ogólnie ważne są dane wartości w miłości). Badanie polega na uporządkowaniu przez osobę badaną wymienionych 12 wartości od najważniejszej do najmniej ważnej ogólnie w miłości. Osoba badana nie może przypisać tej samej rangi dwóm wartościom – musi zdecydować, która jest ważniejsza (porównaj Skala Wartości Rokeacha – Brzozowski, 1989).

Przykład:

(...) uporządkuj podane wartości w kolejności OD NAJWAŻNIEJSZEJ DO NAJMNIEJ WAŻNEJ wartości w miłości między mężczyzną i kobietą (...)

- ___ emocje (przeżycia)
- ___ przyjaźń
- ___ umiejętność wybaczenia.

W drugiej części, zadaniem jest podanie stopnia ważności (na skali siedmiostopniowej) danych wartości w odniesieniu do własnej osoby i w odniesieniu do osoby partnera – badanie postaw wobec siebie i wobec partnera. Jeśli w pierwszej części osoba badana miała zdecydować, co jest ogólnie w miłości ważniejsze – np. emocje czy atrakcyjność urody, to w drugiej oceniała, na ile ważne są dla niej własne emocje i, oddzielnie, na ile ważne są dla niej emocje partnera, partnerki. Analogicznie z atrakcyjnością własnej urody i atrakcyjnością urody partnera, partnerki oraz z pozostałymi wartościami.

Przykład:

Oceń stopień ważności dla Ciebie (1-niezmiernie ważne, 7-całkowicie nieważne):

Moje emocje (przeżycia) 1 2 3 4 5 6 7

Siła mojej przyjaźni do chłopca (to, czy potrafię być jego przyjaciółką) 1 2 3 4 5 6 7

Moja umiejętność wybaczenia (to, czy potrafię mu wybaczać) 1 2 3 4 5 6 7

Emocje (przeżycia) mojego partnera 1 2 3 4 5 6 7

Siła przyjaźni chłopca do mnie (to, czy potrafi być moim przyjacielem) 1 2 3 4 5 6 7

Jego umiejętność wybaczenia (to, czy potrafi mi wybaczać) 1 2 3 4 5 6 7

Trzecia część to ankieta zbierająca dane metrykalne i inne, dowolnie dobierane na potrzeby konkretnego badania. W pierwszej wersji narzędzia były to pytania dotyczące doświadczeń w miłości i pytania o relacje partnerskie i rodzinne osób badanych – dane te miały posłużyć do weryfikacji trafności narzędzia.

Narzędzie jest napisane w dwóch wersjach gramatycznych – dla kobiet i dla mężczyzn.

3.3. STOSOWANIE NARZĘDZIA

Wyniki osoby badanej w pierwszej części – badania hierarchii wartości – oblicza się stosując wskaźnik ważności wyboru „w” Aranowskiej (1996) dla każdej ze skal (skali altruizmu i egoizmu). Wskaźnik ten przybiera wartości od 1 – wybór najważniejszy do 0 – brak wyboru. Wynik skali to średnia arytmetyczna wartości „w” dla wartości tworzących skalę.

Wynik w badaniu postaw otrzymuje się przez pewne przekształcenie algebraiczne, które przyznaje większą wagę skrajnie pozytywnym wyborom osoby badanej. Taki zabieg jest podyktowany rozkładem odpowiedzi w tej wersji kwestionariusza – rozkład wyników, przy zastosowanej symetrycznej skali odpowiedzi, okazał się mocno skośny, ustalony sposób obliczania wyników umożliwił większe różnicowanie osób badanych.

W tej części badania – badaniu postaw – wyróżniono cztery skale (każda po pięć pozycji, zgodnie z wcześniejszymi założeniami):

- skala A – własna, osoby badanej, postawa allocentryczna,
- skala E – własna, osoby badanej, postawa egocentryczna,
- skala AP – oczekiwana postawa allocentryczna partnera / partnerki,
- skala EP – oczekiwana postawa egocentryczna partnera / partnerki.

3.4. WŁASNOŚCI SKAL

3.4.1. OSOBY BADANE

Pierwszą wersją narzędzia przebadano 243 osoby: 156 kobiet, 87 mężczyzn. Byli to maturzyści z liceów ogólnokształcących z Krakowa i Łomży (w sumie 77 osób – 53 kobiety, 24 mężczyzn, średnia wieku 18,53) oraz studenci psychologii w Warszawie (uczelnia publiczna i prywatna, średnia wieku 22,91)

3.4.2. RZETELNOŚĆ

Rzetelność skal pierwszej wersji narzędzia przedstawiono w tabelach 1 i 2 (wartości alfa Cronbacha):

Tabela 1. Rzetelność alfa Cronbacha skal postaw w grupie licealistów

Płeć	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP
K	0,813	0,716	0,761	0,862
M	0,639	0,781	0,695	0,705

Tabela 2. Rzetelność alfa Cronbacha skal postaw w grupie osób dorosłych

Płeć	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP
K	0,706	0,790	0,600	0,752
M	0,691	0,718	0,769	0,867

Każda z tych skal składa się z pięciu pozycji, należy więc uznać, że przy tak małej liczbie pozycji otrzymane wskaźniki rzetelności są zadowalające lub akceptowalne w zależności od skali i grupy osób badanych.

W pierwszej części narzędzia, badaniu wartości, moc dyskryminacyjna pozycji z wynikiem skali wynosi:

– w grupie licealistów: w skali wartości altruistycznych od $r = ,440$ do $r = ,621$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$); w skali wartości egoistycznych od $r = ,509$ do $r = ,635$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$).

– w grupie studentów: w skali wartości altruistycznych od $r = ,372$ do $r = ,605$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$); w skali wartości egoistycznych od $r = ,500$ do $r = ,597$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$).

Rzetelność mierzona jako stabilność bezwzględna nie była szacowana dla tej wersji narzędzia.

3.4.3. TRAFNOŚĆ

Przy szacowaniu trafności pierwszej wersji kwestionariusza oparto się na analizie związków wyników badania wartości i postaw z innymi zmiennymi.

O trafności teoretycznej świadczą korelacje poszczególnych skal postaw i wartości (wartości i postawy są ze sobą powiązane, ale niezdeterminowane całkowicie – tabele 3 i 4) oraz różnice międzypłciowe – w obu grupach badawczych zaobserwowano istotne różnice, tabele 5 i 6 przedstawiają wybrane zależności (te, które były statystycznie istotne).

Tabela 3. Korelacje *r*-Pearsona skal wartości i postaw w grupie licealistów

Grupa	Maturzyści (chłopcy, n=24)				Maturzyści (dziewczęta, n=52)				Maturzyści (razem, n=76)			
	Altruizm		Egoizm		Altruizm		Egoizm		Altruizm		Egoizm	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Altruizm			-,908	,000			-,861	,000			-,894	,000
Egoizm	-,908	,000			-,861	,000			-,894	,000		
Skala A	,307	,072	-,404	,025	,377	,003	-,262	,032	,385	,000	-,367	,001
Skala E	-,474	,011	,462	,013	-,134	,172	,195	,083	-,200	,043	,227	,025
Skala AP	,199	,176	-,260	,110	,413	,001	-,335	,008	,391	,000	-,382	,000
Skala EP	-,535	,004	,533	,004	-,089	,268	,118	,205	-,201	,042	,212	,034

Tabela 4. Korelacje *r*-Pearsona skal wartości i postaw w grupie studentów

Grupa	Dorośli (mężczyźni, n=33)				Dorośli (kobiety, n=127)				Dorośli (razem, n=160)			
	Altruizm		Egoizm		Altruizm		Egoizm		Altruizm		Egoizm	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Altruizm			-,912	,000			-,820	,000			-,858	,000
Egoizm	-,912	,000			-,820	,000			-,858	,000		
Skala A	,531	,001	-,529	,001	,338	,000	-,296	,000	,369	,000	-,331	,000
Skala E	,105	,281	-,237	,092	-,273	,001	,390	,000	-,185	,010	,249	,001
Skala AP	,434	,005	-,473	,002	,088	,164	-,077	,196	,226	,002	-,230	,002
Skala EP	,332	,028	-,293	,047	-,149	,048	,235	,004	-,073	,180	,154	,026

Tabela 5. Różnice międzypłciowe w grupie licealistów w wybranych skalach narzędzia

			Test Levene'a jednorodności wariancji		Test t równości średnich		
			F	Istotność	t	Df	Istotność (dwustronna)
Altruizm	K>M	Nie założono równości wariancji			-2,355	33,763	,024
Egoizm	K<M	Nie założono równości wariancji			2,442	35,163	,020
Skala A	K>M	Założono równość wariancji	,04	,842	-2,125	74	,037
Skala AP	K>M	Założono równość wariancji	,316	,576	-3,263	74	,002

Tabela 6. Różnice międzypłciowe w grupie studentów w wybranych skalach narzędzia

			Test Levene'a jednorodności wariancji		Test t równości średnich		
			F	Istotność	t	Df	Istotność (dwustronna)
Altruizm	K>M	Nie założono równości wariancji			3,203	43,735	,003
Egoizm	K<M	Założono równość wariancji	3,077	,081	-4,305	164	,001
Skala AP	K>M	Założono równość wariancji	,444	,506	2,397	157	,018
Skala EP	K<M	Założono równość wariancji	2,627	,107	-2,734	158	,007

Inne zależności mogące świadczyć o trafności metody: wystąpiła istotna różnica w średniej populacji licealistek i studentek na skali wartości altruistycznych (licealistki przyznają większą wagę wartościom allocentrycznym w miłości $p < ,05$) oraz istotna różnica między studentami i licealistami płci męskiej w skali EP (studenci przyznają większe znaczenie egocentryzmowi partnerek, $p < ,01$). Uważa się, że te zależności są związane ze zmianami, jakie powstają w obrazie miłości i w relacjach osób w miarę dorastania i nabierania kolejnych doświadczeń. Wyższe cenie wartości altruistycznych przez młodsze kobiety świadczyłyby o większej idealizacji miłości (do takiego wniosku prowadzą też obserwacje związków z „samopoczuciem idealnym” z Metody Konfrontacji ze Sobą H. Hermansa – tabela 26, o czym będzie jeszcze mowa) większe przyzwolenie (oczekiwania) na egocentryzm partnerek przez studentów (mężczyzn), w porównaniu do licealistów, świadczyłyby o większym uwzględnianiu, czy też wrażliwości, na potrzeby partnerek.

W obu grupach badanych wystąpiło wiele zależności między wyznawanymi wartościami i skalami postaw a innymi zmiennymi. Część z tych zmiennych była mierzona na skalach porządkowych, część ilościowych. Wśród zmiennych ilościowych tylko jeden związek w wynikach licealistów ma charakter liniowy – jest to korelacja skali wartości altruistycznych (wyznawane wartości altruistyczne w miłości) z długością trwania obecnej relacji miłosnej $r = ,468$ $p < ,01$. Pozostałe związki w tej grupie wyników, a także w wynikach osób dorosłych, mają charakter nieliniowy. W celu ukazania siły związków między tymi zmiennymi użyto statystyki eta kwadrat (interpretuje się jak współczynnik determinacji r^2 – por. Ferguson, Takane, 1999). Dla skrócenia tabel zrezygnowano z przedstawienia wszystkich zmiennych, pozostawiono tylko związki istotne, przynajmniej w jednej grupie, na poziomie $p < ,05$, bądź zbliżone do tego poziomu.

Tabela 7. Związki skal wartości i postaw ze zmiennymi z trzeciej części narzędzia

	Maturzyści (n = 76)				Dorośli (n = 160)			
	df	F	eta2	p	df	F	eta2	p
Altruizm								
Stopień zaangażowania w relację z pierwszym partnerem seksualnym	1	3,537	,151	,075				
Długość najkrótszego związku z partnerem	11	2,044	,464	,065				
Długość najdłuższego związku z partnerem	21	2,560	,593	,006				
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,726	,202	,009				
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	8,623	,106	,004	1	2,604	,017	,109
Egoizm								
Doświadczenie stosunku płciowego	1	6,704	,082	,012				
Stopień zaangażowania w relację z pierwszym partnerem seksualnym	1	11,895	,373	,003				
Długość najkrótszego związku z partnerem	11	2,067	,466	,063				
Długość najdłuższego związku z partnerem	21	1,798	,506	,058				
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,845	,207	,008				
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związek	7	2,197	,228	,049				
Stopień satysfakcji z obecnego związku	1	,026	,001	,873	2	4,158	,085	,019
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	1,640	,126	,002	1	3,238	,021	,074
Skala A								
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związek	7	2,046	,216	,067				
Czy jesteś z kimś w związku miłosnym?	1	3,406	,044	,069				
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.					4	2,937	,077	,023
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.					4	3,048	,080	,019
Skala E								
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	3,223	,155	,017	4	1,081	,029	,368
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	7,382	,092	,008	1	3,121	,021	,079
Skala AP								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	1	3,705	,125	,065	2	1,704	,038	,188
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.					4	2,821	,076	,027
Skala EP								
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,285	,182	,017				
Czy jesteś z kimś w związku miłosnym?	1	4,575	,058	,036				
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	7,796	,097	,007	1	5,497	,036	,020

Tabela 8. Związki skal wartości i postaw ze zmiennymi z trzeciej części narzędzia wśród licealistów w podziale na płeć

	Maturzyści (chłopcy, n=24)				Maturzyści (dziewczeta, n=52)			
	df	F	eta2	p	df	F	eta2	p
Altruizm								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	Brak wariacji				1	4,142	,153	,054
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związki	5	1,420	,397	,290	6	2,911	,327	,020
Długość najkrótszego związku z partnerem	7	78,846	,996	,013	8	1,562	,397	,202
Długość najdłuższego związku z partnerem	11	1,288	,702	,395	19	5,255	,826	,000
Doświadczenie stosunku płciowego	1	4,712	,176	,041	1	,002	,000	,967
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	5,826	,217	,025	1	3,395	,064	,071
Egoizm								
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związki	5	1,650	,423	,230	6	3,352	,359	,010
Długość najdłuższego związku z partnerem	11	,964	,638	,548	19	3,773	,773	,002
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	3,037	,403	,045	4	,522	,403	,720
Doświadczenie stosunku płciowego	1	7,279	,249	,013	1	,059	,001	,809
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	5,374	,203	,031	1	5,614	,101	,022
Stopień zaangażowania w relację z pierwszym partnerem seksualnym	1	1,136	,629	,019	1	,145	,013	,711
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	5,848	,594	,004	3	,587	,043	,627
Skala A								
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związki	5	4,370	,672	,020	6	1,077	,152	,390
Subiektywna ocena pierwszego współżycia - w jakim stopniu byś to zmienił/a?	4	1,890	,792	,370	4	7,267	,757	,010
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	6,410	,230	,020	1	,003	,000	,960
Skala E								
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	,040	,002	,840	1	11,220	,185	,000
Skala AP								
Liczba dotychczasowych zaangażowań w związki	5	3,310	,608	,050	6	1,185	,168	,340
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	4,780	,185	,040	1	,059	,001	,810
Skala EP								
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	,180	,008	,680	1	8,781	,152	,010
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	1,320	,250	,300	3	2,637	,168	,060

Tabela 9. Związki skal wartości i postaw ze zmiennymi z trzeciej części narzędzia wśród studentów w podziale na płeć

	Dorośli (mężczyźni, n=33)				Dorośli (kobiety, n=127)			
	df	F	eta2	p	df	F	eta2	p
Altruizm								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	,686	,084	,519	2	4,234	,105	,018
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,891	,300	,041	3	,25	,006	,861
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	,062	,002	,806	1	4,006	,033	,048
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	3	5,438	,377	,005	4	,651	,023	,628
Egoizm								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	,433	,055	,656	2	7,115	,165	,002
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	,572	,019	,455	1	3,559	,030	,062
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	3	6,667	,425	,002	4	2,788	,093	,029
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	3	1,156	,114	,345	4	2,19	,072	,075
Skala A								
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	3	1,575	,154	,219	4	3,13	,102	,018
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	3	,29	,032	,832	4	3,098	,100	,018
Skala E								
Czas trwania obecnego związku w mieś.	9	,273	,260	,963	26	1,836	,520	,037
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	,157	,005	,695	1	4,685	,039	,032
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	3	2,942	,253	,052	4	1,288	,045	,279
Skala AP								
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	3	1,000	,100	,408	4	4,715	,150	,002
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	3	,215	,023	,885	4	2,319	,079	,062
Skala EP								
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	1,512	,048	,228	1	4,48	,038	,036
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	3	,976	,098	,419	4	2,787	,093	,028
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	3	3,049	,253	,046	4	1,764	,061	,141

Większość powyższych zależności to zależności średnie bądź wręcz małe, ale są też takie, gdzie połowę zmienności jednej zmiennej możemy przewidzieć na podstawie drugiej – np. w grupie maturzystów jest tak ze związkami długości związków i skalami wartości (w podziale na płeć jeszcze większa zależność). Ogólnie wśród osób dorosłych związki są mniej silne – prowokuje to oczywiście do pytań o to, czy ta wersja narzędzia jest lepsza dla osób młodszych, czy też obraz miłości i relacji jest bardziej związany z konkretnym doświadczeniem w relacjach u tych osób, dlatego też bardziej złożony.

Przyjęto, że wszystkie powyższe zależności pozwalają stwierdzić o trafności narzędzia – zarówno, jeśli chodzi o skalę wartości ogólnie ważnych w miłości, jak i skalę postaw w miłości.

4. DRUGA WERSJA NARZĘDZIA

4.1. SKALE

Po szczegółowej analizie wyników z przeprowadzonych badań postanowiono zmodyfikować narzędzie.

Pierwszą zmianą było dodanie trzech dodatkowych pozycji neutralnych do badania wartości i badania postaw (użyto kolejnych wartości wskazanych przez sędziów kompetentnych – zob. opis tworzenia pierwszej wersji). Drugą, była zmiana skali odpowiedzi w badaniu postaw. Trzecią zmianą było eksperymentalne stworzenie dwóch odmian narzędzia, różniących się jedną pozycją w skali wartości egocentrycznych – wartość „doznania seksualne” (wariant D) zamieniono na „swobodę seksualną” (wariant S). Pomysł tej modyfikacji zrodził się podczas badań pierwszą wersją narzędzia – na podstawie komentarzy osób badanych. Kolejną zmianą jest stworzenie dodatkowych skal – skali A2 i E2 (o czym będzie mowa również dalej) oraz dwóch dodatkowych wskaźników – dwóch ilorazów skal postaw: postawy allocentrycznej partnera i własnej, podobnie iloraz skal postaw egocentrycznych.

Dzięki wymienionym wyżej zabiegom spodziewano się uzyskać większą wariancję i niezależność skal wartości altruistycznych i egoistycznych od siebie, a także większą wariancję w drugiej części narzędzia – w badaniu postaw, oraz możliwość dodatkowych interpretacji wyników osób badanych.

4.2. OPIS NARZĘDZIA

Zasada narzędzia pozostała bez zmian – są to nadal dwie części główne, tj. badanie wartości i badanie postaw wobec partnera / partnerki w miłości, i trzecia dodatkowa, złożona z pytań dowolnie dobieranych.

Pierwsza część, oprócz wydłużenia, nie uległa zmianom. W drugiej części, oprócz analogicznego wydłużenia, zmieniona została skala odpowiedzi z siedmiostopniowej na pięciostopniową.

Zasada dwóch wersji gramatycznych – dla kobiet i dla mężczyzn – została zachowana.

Wprowadzono dodatkowe wskaźniki – ilorazy skal A i AP (nazwany ilorazem A – allocentryzmu w postawie własnej i oczekiwanej od partnera) oraz skal E i EP (nazwany ilorazem E – egocentryzmu w postawach). Pozwala to różnicować osoby badane na takie, które oczekują od siebie i od partnera podobnego nasilenia określonych postaw w związku, i na takie, które oczekują więcej od partnera bądź więcej od siebie. Iloraz zbliżony do wartości jeden świadczy o tym, że osoba badana deklaruje zbliżony stopień ważności danej postawy partnera / partnerki w związku i swojej własnej, ilorazy mniejszy lub większy od jednego pokazują to, wobec kogo osoba badana ma wymagania większe.

4.3. STOSOWANIE DRUGIEJ WERSJI NARZĘDZIA

Zasada przeprowadzania badania pozostała ta sama. Zmianie uległ sposób obliczania wyników badania postaw. Wyniki w skalach wyznawanych wartości (tego, co

jest ogólnie ważne w miłości wg osoby badanej) otrzymuje się przez zastosowanie wskaźnika ważności wyboru „w” Aranowskiej (1996). Wynik w badaniu postaw otrzymuje się przez przyznanie odpowiedniej wartości punktowej poszczególnym odpowiedziom. W tej wersji narzędzia osoby badane udzielają odpowiedzi odnosząc się do skali pięciopunktowej, gdzie cztery odpowiedzi dają możliwość stopniowalnej aprobaty danej postawy, piąta dezaprobaty danej postawy. Zrezygnowano tym samym z bardziej złożonych przekształceń algebraicznych i symetrycznej, siedmiopunktowej skali odpowiedzi, która dawała w efekcie mniej czytelne wyniki.

4.4. WŁASNOŚCI SKAL

4.4.1. OSOBY BADANE

Drugą wersją narzędzia przebadano łącznie 274 osoby: wersją D -169 osób (145 kobiet i 24 mężczyzn, wiek 20-50 lat, $M = 23,30$, $sd = 4,984$), wersją S -105 osób (79 kobiet i 26 mężczyzn, wiek 20-24 lata, $M = 20,95$, $sd = ,821$). Wszystkie osoby badane były studentami studiów dziennych i zaocznych (w proporcji 2:1) psychologii na uczelni prywatnej.

4.4.2. RZETELNOŚĆ

Rzetelność skal postaw szacowana metodą spójności wewnętrznej okazała się być nieco niższa (alfa Cronbacha):

Tabela 10. Rzetelność skal postaw drugiej wersji narzędzia (w podziale na płeć osób badanych)

Płeć	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP
K	0,674	0,630	0,619	0,626
M	0,713	0,612	0,656	0,778

Podobnie jak w pierwszej wersji narzędzia, można powiedzieć, że są to wartości względnie wysokie, biorąc pod uwagę liczbę pozycji w każdej ze skal (po pięć pozycji), są jednak niższe niż w pierwszej wersji narzędzia. Podjęto dalsze analizy, w wyniku których okazało się, że w przypadku tej wersji narzędzia, w badaniu osób dorosłych, można traktować skale A i AP oraz E i EP łącznie, i mówić o dwóch skalach w badaniu postaw: skali postawy egocentrycznej (E2) i skali postawy allocentrycznej (A2) w związku – bez rozróżniania, czy ta postawa dotyczy osoby badanej, czy partnera w miłości.

Porównano także wyniki z badania wariantem D i wariantem S oraz uwzględniono zmienną płeć – okazało się, że wartość współczynnika rzetelności alfa Cronbacha ma różne wartości w zależności od tych zmiennych, poniższe tabele zawierają statystyki rzetelności wymienionych skal.

Tabela 11. Rzetelność skal postaw drugiej wersji narzędzia (w podziale na płeć osób badanych i warianty skal)

Płeć	wersja	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP
K	d	0,683	0,667	0,650	0,710
	s	0,652	0,592	0,554	0,573
M	d	0,651	0,284	0,343	0,732
	s	0,746	0,682	0,754	0,766

Tabela 12. Statystyki spójności wewnętrznej skali E2 w zależności od płci i wersji narzędzia

Płeć	Wersja	Alfa Cronbacha	Liczba pozycji
K	d	,794	10
	s	,755	10
M	d	,490	10
	s	,836	10

Tabela 13. Statystyki spójności wewnętrznej skali A2 w zależności od płci i wersji narzędzia

Płeć	Wersja	Alfa Cronbacha	Liczba pozycji
K	d	,781	10
	s	,731	10
M	d	,657	10
	s	,859	10

Powyższe zależności sugerują, że wersje dla kobiet i mężczyzn, oprócz odmiennej formy gramatycznej, powinny się także różnić wartością „swoboda seksualna” zamiast „doznania seksualne” (obie te wartości były wskazane przez sędziów kompetentnych jako wartości nasycone głównie egocentryzmem).

Moc dyskryminacyjna pozycji w badaniu wartości:

- w skali wartości altruistycznych od $r = ,306$ do $r = ,630$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$)

- w skali wartości egoistycznych od $r = ,415$ do $r = ,603$ (wszystkie istotne na poziomie $p < ,0001$)

Zbadano stabilność bezwzględną powyższych skal – w odstępie czterech tygodni w trakcie roku akademickiego (17 osób) i na innej grupie w odstępie trzech miesięcy – przerwa wakacji letnich (32 osoby). Wartości współczynnika korelacji r -Pearsona przedstawiają poniższe tabele 14 i 15.

Tabela 14. Stabilność bezwzględna skal wartości altruistycznych i egoistycznych

Odstęp		Altruizm	Egoizm
4 tyg.	r -Pearsona	,804	,754
	Istotność (jednostronna)	0,001	0,001
3 mieś.	r -Pearsona	,611	,680
	Istotność (jednostronna)	0,001	0,001

Tabela 15. Stabilność bezwzględna skal postaw allocentrycznych i egocentrycznych

Odstęp		Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Skala E2
4 tyg.	R Pearsona	,613	,661	,500	,560	,569	,622
	Istotność (jednostronna)	0,004	0,002	0,021	0,01	0,009	0,004
3 mieś.	R Pearsona	,710	0,438	,480	,352	,641	0,346
	Istotność (jednostronna)	0,001	0,006	0,003	0,024	0,001	0,026

4.4.3. TRAFNOŚĆ

Różnice międzypłciowe

Trafność drugiej wersji narzędzia była szacowana podobnie jak wersji pierwszej.

Różnice międzypłciowe, które mogą świadczyć o trafności teoretycznej, przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Różnice międzypłciowe w poszczególnych skalach drugiej wersji narzędzia

			Test Levene'a jednorodności wariancji		Test t równości średnich		
			F	Istotność	T	df	Istotność (dwustronna)
Altruizm	K>M	Założono równość wariancji	0,059	0,808	2,963	272	0,003
Egoizm	K<M	Założono równość wariancji	0,161	0,688	-4,115	272	0,001
Skala AP	K>M	Założono równość wariancji	0,092	0,762	6,036	269	0,001
Skala EP	K<M	Założono równość wariancji	0,957	0,329	-1,95	269	0,052
Skala A2	K>M	Założono równość wariancji	0,03	0,863	4,223	269	0,001
Iloraz A	K>M *	Założono równość wariancji	0,003	0,956	1,753	269	0,081
Iloraz E	K<M **	Nie założono równości wariancji			-2,317	57,328	0,024

* Kobiety deklarowały (średnia arytmetyczna) większą ważność postawy allocentrycznej partnera niż własnej, mężczyźni większą własnej niż partnerki.

** Osoby obu płci deklarowały większą ważność postawy egocentrycznej partnera niż własnej, u kobiet różnica jest istotnie mniejsza – w deklaracjach mężczyzn przewaga postawy egocentrycznej partnerki nad własną jest dużo większa.

Brak istotnych statystycznie (na poziomie $p < ,05$) różnic w pozostałych skalach, a więc w skali własnych postaw allocentrycznych i egocentrycznych (skala A, skala E).

Korelacje skal z innymi zmiennymi

Mimo małej wariancji wieku, zauważono niewielkie korelacje zmiennej wiek ze skalami postaw: skalą A ($r = ,142$; $p < ,05$) i skalą A2 ($r = ,126$; $p < ,05$). Związki te nie są prawie jednakowe u osób obu płci. Przypuszcza się, że w badaniu większej grupy osób i bardziej zróżnicowanej pod względem wieku, korelacja tych zmiennych może być większa.

Pozostałe związki zmiennych przedstawiono w tabeli 17 i 18.

Tabela 17. Wybrane związki skal wartości i postaw w niektórymi zmiennymi dodatkowymi

	Dorośli			
	df	F	eta2	p
Altruizm				
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	3,130	0,012	0,078
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	2,066	0,032	0,086
Egoizm				
Czy jesteś w związku miłosnym?	1	4,285	0,017	0,039
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	4,091	0,015	0,044
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	3,326	0,051	0,011
Skala A				
Czy jesteś w związku małżeńskim?	1	8,088	0,030	0,005
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	7,608	0,087	0,001
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	4,367	0,064	0,002
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	5,242	0,078	0,000
Skala E				
Stopień satysfakcji z małżeństwa (n=9 osób!)	2	8,180	0,621	0,008
Czy jesteś w związku miłosnym?	1	3,121	0,012	0,079
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	5,386	0,063	0,005
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,412	0,036	0,050
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	4,387	0,017	0,037
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,712	0,057	0,006
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	4,679	0,071	0,001
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	2,036	0,032	0,090
Skala AP				
Czy jesteś w związku małżeńskim?	1	8,651	0,032	0,004
Skala EP				
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,278	0,051	0,012
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	2,140	0,034	0,077
Skala A2				
Czy jesteś w związku małżeńskim?	1	11,208	0,042	0,001
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	3,537	0,042	0,031
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,788	0,042	0,027
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,872	0,060	0,005
Iloraz A				
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	13,912	0,187	0,000
Skala E2				
Stopień satysfakcji z małżeństwa (n=9)	2	3,163	0,387	0,086
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	3,165	0,012	0,076
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,437	0,053	0,009
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	4,127	0,064	0,003
Iloraz E				
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	3,263	0,049	0,012
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	7,618	0,029	0,006

Tabela 18. Wybrane związki skal wartości i postaw w niektórych zmiennych dodatkowych w podziale na płeć osób badanych

	Kobiety (n=209)				Mężczyźni (n=44)			
Altruizm	df	F	eta2	p	df	F	eta2	p
Czy jesteś w związku miłosnym?	1	0,031	0,000	0,860	1	4,437	0,092	0,041
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	0,510	0,010	0,728	4	3,015	0,223	0,028
Egoizm								
Czy jesteś w związku miłosnym?	1	0,670	0,003	0,414	1	8,806	0,167	0,005
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	3,944	0,018	0,048	1	0,464	0,010	0,499
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	2,389	0,045	0,052	4	0,988	0,092	0,426
Skala A								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	6,418	0,088	0,002	1	3,467	0,122	0,074
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	4,478	0,079	0,002	4	1,717	0,141	0,164
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	4,061	0,074	0,003	3	2,713	0,169	0,058
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	0,861	0,017	0,489	4	3,756	0,278	0,011
Skala E								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	4,556	0,064	0,012	1	0,138	0,005	0,714
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,491	0,045	0,044	4	0,492	0,045	0,742
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	7,451	0,034	0,007	1	1,152	0,025	0,289
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,829	0,070	0,005	3	0,025	0,002	0,994
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	4,416	0,081	0,002	4	0,814	0,079	0,524
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	2,357	0,044	0,055	4	0,667	0,064	0,619
Skala AP								
Brak związków istotnych statystycznie przy $p < ,05$								
Skala EP								
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	2,639	0,050	0,035	3	1,014	0,071	0,397
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	2,085	0,040	0,084	4	1,230	0,115	0,314
Skala A2								
Stopień satysfakcji z obecnego związku	2	3,511	0,050	0,033	1	1,919	0,071	0,178
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,957	0,054	0,021	4	1,504	0,128	0,219
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,807	0,071	0,005	3	1,769	0,117	0,169
Na ile małżeństwo rodziców jest wzorem dla o.b.	4	0,864	0,017	0,486	4	3,015	0,236	0,029
Iloraz A								
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	18,987	0,276	0,000	4	3,496	0,269	0,016
Skala E2								
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	3,809	0,018	0,052	1	0,002	0,000	0,966
Stopień satysfakcji z doświadczeń seksualnych	4	3,076	0,058	0,017	3	0,574	0,041	0,636
Subiektywna ocena miłości rodziców do o.b.	4	3,957	0,074	0,004	4	1,168	0,109	0,340
Iloraz E								
Subiektywna ocena własnej pomyślności w miłości	4	2,906	0,053	0,023	4	0,987	0,088	0,425
Czy zgadzasz się z ideą seksu przedmałżeńskiego?	1	16,635	0,073	0,000	1	1,528	0,034	0,223

Jak widać w powyższych tabelach, związki te okazały się na ogół słabsze niż w przypadku poprzednich grup osób badanych pierwszą wersją narzędzia.

Korelacje z innymi testami (trafność zbieżna i różnicowa)

Podatność na aprobatę społeczną zmierzono testem KAS Wilczyńskiej i Drwala (1980). Z przyczyn zewnętrznych odstęp czasu między badaniem testem KAS a badaniem narzędziem wyniósł aż sześć tygodni, nie należy więc tych wyników traktować wiążąco. Zdecydowano się jednak przedstawić zauważone korelacje, ciekawe jest występowanie i w tym przypadku różnic międzypłciowych. Skale wartości nie korelowały z KAS. Słabe związki zaobserwowano ze skalami postaw, przedstawiono to w tabeli 19.

Tabela 19. Korelacje skal z wynikiem ogólnym KAS w podziale na płeć osób badanych

płeć		Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
K	r-Pearsona	,080	,043	,169*	-,240**	,066	,027	,138	-,015	-,090	,274**
	p (jednostronnie)	,151	,290	,028	,003	,230	,384	,062	,435	,157	,001
	N	167	167	128	128	126	126	126	126	126	125
M	r-Pearsona	,000	-,039	-,046	-,307	-,486*	-,148	-,354	-,323	-,223	,152
	p (jednostronnie)	,499	,419	,426	,101	,017	,273	,069	,089	,179	,268
	N	30	30	19	19	19	19	19	19	19	19

Osoby badane drugą wersją narzędzia wypełniały równocześnie dwa testy do badania wartości: Skalę Wartości Schelerowskich – SWS (Brzozowski, 1995) i Skalę Wartości Rokeacha (Brzozowski, 1989). Związki skal narzędzia ze skalami wartości SWS to związki liniowe, policzono więc korelacje *r*-Pearsona (tabele 20, 21). Zmiana Nasilenie to średnia arytmetyczna wszystkich skal z SWS, które można interpretować jako ogólny stopień zaangażowania w świat wartości – wprowadzoną ją, ponieważ zaobserwowano istotne różnice między osobami badanymi pod tym względem. W nawiasach umieszczono nazwy podskal wartości witalnych i wartości świętych, tabela uwzględnia tylko korelacje istotne na poziomie co najmniej $p < ,05$ (dla zwiększenia czytelności wyników).

Tabela 20. Korelacje *r*-Pearsona skal narzędzia ze skalami wartości Schelerowskich (N=250 osób)

Skala wartości SWS	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
Hedonistycznych	-,114*	,191**	.	,237**	.	,216**	.	.	,267**	.
Witalnych	.	.	.	,134*	.	,146**	.	.	,160**	.
(Sprawność i siła fizyczna)	,114*
(Wytrzymałość)	.	.	.	,203**	.	,128*	.	.	,178**	.
Estetycznych	.	,114*	.	,174**	.	,201**	.	.	,225**	.
Prawdy
Moralnych	,113*	.	,185**	.	,168**	.	,215**	-,126*	.	.
świętych	.	.	,128*	.	.	.	,127*	.	.	.
(święte świeckie)
(święte religijne)	.	.	,109*	.	.	.	,110*	.	.	.
Nasilenie	.	.	,148**	.	.	,146*	,141*	.	,160**	.

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Tabela 21. Korelacje r -Pearsona skal narzędzia ze skalami wartości Schelerowskich w podziale na płeć osób badanych (204 K, 46 M)

Płeć	Skala wartości SWS	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
K	Hedonistycznych	-,139*	,217**	.	,233**	.	,163**	.	.	,228**	.
	Witalnych	,122*	.	.	,123*	.
	(Sprawność i siła fizyczna)	,121*	.	.	.	,118*
	(Wytrzymałość)	.	.	.	,181**	,128*	.
	Estetycznych	.	,119*	.	,193**	.	,214**	.	.	,241**	.
	Prawdy
	Moralnych	.	.	,176**	.	,169**	.	,213**	-,142*	.	.
	świętych	.	.	,141*	.	.	.	,135*	.	.	.
	(święte świeckie)	.	.	,129*	.	.	.	,126*	.	.	.
	(święte religijne)
Nasilenie	.	.	,155*	.	.	,127*	,148*	.	.	,130*	.
M	Hedonistycznych	.	.	.	,275*	.	,445**	.	.	,456**	.
	Witalnych	.	.	.	,301*	,308*	.
	(Sprawność i siła fizyczna)
	(Wytrzymałość)	.	.	.	,321*	.	,330*	.	.	,394**	.
	Estetycznych
	Prawdy	.	.	.	,468**	.	,269*	.	.	,414**	.
	Moralnych	,305*
	świętych
	(święte świeckie)
	(święte religijne)
Nasilenie	.	.	.	,329*	.	,289*	.	.	,367**	.	

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Większość tych zależności to korelacje bardzo małe, jedynie w grupie mężczyzn zaobserwowano nieco większe zależności. Skale wartości altruistycznych i egoistycznych ogólnie przejawiają mniej związków ze skalami wartości SWS, skale postaw więcej. Uznano to za ważne zależności:

– po pierwsze oznaczać by to mogło, że skale wartości narzędzia nie mierzą tego samego co narzędzie SWS (trafność różnicowa);

– po drugie można wnioskować o trafności skal postaw – na podstawie związków ze skalami wartości SWS (wartości mają wpływ na postawy i odwrotnie).

Ciekawe różnice widać w podziale na płeć osób badanych. Ogólnie w grupie mężczyzn zauważono związki tylko skal postaw egocentrycznych z niektórymi skalami SWS, w grupie kobiet, oprócz podobnych związków, także związki skal postaw allocentrycznych. Ważne może być to, że w grupie kobiet postawy egocen-

tryczne i allocentryczne korelują z odmiennymi grupami wartości SWS – egocentryczne z wartościami niższymi w hierarchii, allocentryczne z wyższymi (przykład: osoby ceniące sobie bardziej takie wartości jak: dostatnie życie, miłość erotyczna, wygoda itd., deklarują większą ważność własnych i partnera postaw egocentrycznych; dla osób ceniących bardziej dobroć, honor, Ojczyznę, naród, wiarę, zbawienie itd., ważniejsze są postawy allocentryczne w miłości). Problemem pozostają jednak małe wartości współczynnika korelacji.

Korelacje skal wartości i postaw w miłości z wartościami Skali Wartości Rokeacha przedstawiają poniższe tabele 22-25. W celu zwiększenia przejrzystości tabel, pominięto w nich te wartości, które nie wykazywały związków z żadną ze skal narzędzia (w obu grupach płci) oraz przedstawiono tylko wartości korelacji istotne na poziomie co najmniej $p < ,05$. Do oceny związku użyto współczynnika Tau b Kendalla – z uwagi na własności narzędzia SW Rokeacha, w którym wartościom przypisuje się rangi. We wszystkich poniższych tabelach korelacja dodatnia oznacza związek pozytywny, np.: w przypadku kobiet, im bardziej cenione „dostatnie życie” tym mniej ważne wartości altruistyczne w miłości, ważniejsze postawy egocentryczne, a własna postawa egocentryczna ważniejsza niż partnera (iloraz E); w przypadku mężczyzn np.: „szczęście” – im ważniejsze tym ważniejsza własna postawa egocentryczna, mniej ważna allocentryczna i coraz mniej ważna postawa allocentryczna partnerki (iloraz A).

Tabela 22. Korelacje Tau b Kendalla wybranych wartości ostatecznych (SW Rokeacha) ze skalami narzędzia w grupie kobiet (N=180)

Wartości ostateczne	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
Bezpieczeństwo narodowe
Bezpieczeństwo rodziny	.	.	,112*	.	.	.	,097*	.	.	,114*
Dojrzała miłość	.	.	,114*	.	.	,158**	,112*	-,092*	,106*	,188**
Dostatnie życie	-,200**	,194**	-,160**	,227**	.	,090*	-,126**	,160**	,161**	-,115*
Mądrość	.	.	,151**	.	,116*	.	,137**	.	.	,117*
Prawdziwa przyjaźń
Przyjemność	-,094*
Równowaga wewnętrzna	.	-,091*
Równość	,099*	-,115*	.	-,196**	.	-,181**	.	.	-,229**	.
Szczęście	-,097*	.	-,155**	,092*	.	.	-,108*	,138**	.	-,149**
Uznanie społeczne
Wolność	.	.	-,157**	.	.	-,128**	-,114*	.	-,116*	.
Zbawienie	,114*
Życie pełne wrażeń	.	.	-,125*	,091*	.	.	-,099*	.	.	-,123*

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Tabela 23. Korelacje Tau b Kendalla wybranych wartości ostatecznych (SW Rokeacha) ze skalami narzędzia w grupie mężczyzn (N=42)

Wartości ostateczne	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
Bezpieczeństwo narodowe	.	-,214*	-,199*	.	.	-,327**	.	.	-,306**	-,242*
bezpieczeństwo rodziny	,205*	.	,211*
Dojrzała miłość	.	.	,335**	.	.	,294**	,302**	.	,307**	.
Dostatnie życie
Mądrość
Prawdziwa przyjaźń	,202*	.
Przyjemność
Równowaga wewnętrzna
Równość
Szczęście	.	.	-,339**	,208*	.	.	-,204*	,353**	.	.
Uznanie społeczne	-,190*
Wolność
Zbawienie
życie pełne wrażeń	.	.	-,224*	.	-,224*	.	-,253*	.	.	.

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Tabela 24. Korelacje Tau b Kendalla wybranych wartości instrumentalnych (SW Rokeacha) ze skalami narzędzia w grupie kobiet (N=180)

Wartości instrumentalne	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
ambitny	.	,187**	.	.	.	,115*	.	,092*	,124**	.
czysty	-,096*	,164**	-,096*	,227**	,129**	-,135**
intelektualista
kochający	,100*
logiczny	.	.	,095*	-,094*	.	.
niezależny	-,123**	.	-,104*	,102*	.	.	-,108*	.	.	.
obdarzony wyobraźnią	-,091*	.	.	.	-,114*
o szerokich horyzontach
pogodny
pomocny	.	-,102*	.	-,129**	.	-,090*	.	.	-,126**	.
posłuszny
uczciwy	,093*	.	,111*	-,096*	.	.	,109*	.	.	.
uzdolniony	.	.	-,142**	.	-,139**	-,092*	-,161**	.	.	.
wybaczący	,273**	-,210**	.	-,150**	,118*	.	,098*	.	-,125**	.

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Tabela 25. Korelacje Tau b Kendalla wybranych wartości instrumentalnych (SW Rokeacha) ze skalami narzędzia w grupie mężczyzn (N=42)

Wartości instrumentalne	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
ambitny
czysty	-,241*	.	.
intelektualista	,237*	.	,241*	.	.	.
kochający	,205*	.
logiczny
niezależny
obdarzony wyobraźnią	.	,206*
o szerokich horyzontach	,274*	.	.	,208*	.	.
pogodny	.	-,302**	.	.	-,222*
pomocny
posłuszny	-,288*	.	.	-,216*	.
uczciwy	.	.	.	,219*
uzdolniony	.	,203*	,221*	.	,240*	,310**	,265*	.	,327**	.
wybaczący

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (jednostronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (jednostronnie).

Uważa się, że powyższe zależności świadczą o trafności narzędzia – skale wartości i postaw wykazują związki z hierarchią deklarowanych wartości w SW Rokeacha, występują różnice międzypłciowe, jednocześnie żadna z zależności nie jest na tyle duża, aby wnioskować o tym, że narzędzie bada to samo, co inne narzędzia do określania hierarchii wartości.

W odstępnie dwóch tygodni od badania drugą wersją narzędzia część z osób badanych poproszono o udział w dodatkowym badaniu: 49 osób (10 mężczyzn, 39 kobiet w wieku 20-23 lata) wartościowało „Miłość” i „Seks” korzystając z metody Konfrontacji Ze Sobą H. Hermansa (Oleś, 1992). Badani określili również swoje aktualne samopoczucie i samopoczucie idealne. Ze względu na małą liczebność próby w tabeli 26 podano korelacje istotne już na poziomie istotności $p \leq ,15$ oraz zrezygnowano z uwzględniania płci osób badanych.

Tabela 26. Wybrane korelacje *r*-Pearsona skal narzędzia ze wskaźnikami wartościowania „Miłość” oraz samopoczuciem idealnym, otrzymanymi z Metody Konfrontacji z Sobą

	Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
Miłość – nasilenie uczuć pozytywnych	$r = ,252$ $p = ,08$	$r = -,442$ $p = ,001$	$r = ,236$ $p = ,102$						$r = ,266$ $p = ,067$
Miłość – nasilenie uczuć negatywnych		$r = ,228$ $p = ,115$	$r = -,239$ $p = ,098$		$r = -,289$ $p = ,044$	$r = -,226$ $p = ,119$		$r = -,218$ $p = ,132$	$r = -,269$ $p = ,064$
Miłość – stosunek uczuć pozytywnych do negatywnych		$r = -,233$ $p = ,107$	$r = ,333$ $p = ,019$		$r = ,225$ $p = ,12$	$r = ,231$ $p = ,11$			$r = ,445$ $p = ,002$
Miłość – zaangażowanie uczuciowe		$r = -,209$ $p = ,15$							
Miłość – nasycenie uczuciami pozytywnymi		$r = -,310$ $p = ,03$	$r = ,252$ $p = ,081$		$r = ,285$ $p = ,047$	$r = ,216$ $p = ,137$			$r = ,293$ $p = ,043$
Miłość – związek z idealnym doświadczeniem			$r = ,327$ $p = ,022$			$r = ,248$ $p = ,086$			$r = ,251$ $p = ,086$
Dośw. idealne – nasilenie uczuć pozytywnych		$r = -,254$ $p = ,078$	$r = ,210$ $p = ,148$	$r = -,366$ $p = ,01$	$r = -,229$ $p = ,113$			$r = -,340$ $p = ,017$	
Dośw. idealne – nasilenie uczuć negatywnych		$r = ,411$ $p = ,003$	$r = -,329$ $p = ,021$	$r = ,256$ $p = ,075$			$r = ,497$ $p = ,001$	$r = ,210$ $p = ,148$	
Dośw. idealne – stosunek uczuć pozytywnych do negatywnych			$r = ,528$ $p = ,004$	$r = -,282$ $p = ,146$		$r = ,399$ $p = ,035$	$r = -,372$ $p = ,052$		$r = ,396$ $p = ,037$
Dośw. idealne – zaangażowanie uczuciowe				$r = -,116$ $p = ,053$			$r = ,441$ $p = ,002$		
Dośw. idealne – nasycenie uczuciami pozytywnymi		$r = -,381$ $p = ,007$	$r = ,291$ $p = ,042$	$r = -,310$ $p = ,03$			$r = -,443$ $p = ,001$	$r = -,270$ $p = ,06$	
Dośw. idealne – wskaźnik generalizacji	$r = -,293$ $p = ,041$								

Nie zanotowano istotnych związków poszczególnych wskaźników wartościowania „Seks” ze skalami MWT. Ten brak związków jest ważny z tego powodu, że dodatkowo potwierdza trafność skal MWT w badaniu miłości, zamiast relacji erotycznej – taką obawę żywiono podczas układania skali wartości egoistycznych, jako że niektóre itemy tej skali są językowo związane ze sferą erotyczną relacji partnerskich.

Przeprowadzono także inne badania na tej samej grupie osób badanych, mianowicie:

- 130 osób wypełniło test INTE (Ciechanowicz, Jaworowska, Matczak, 2000) w odstępie czterech tygodni od badania MWT

- 177 osób wypełniło eksperymentalną wersję testu IRI Davisa (2001) w adaptacji J. Rembowski (1989), w tym samym odstępie czasu.

Wynik testu INTE słabo korelował tylko ze skalami: EP ($r = ,239$; $p < ,05$) i E2 ($r = ,221$; $p < ,05$). Oznacza to, że osoby z wyższą inteligencją emocjonalną, tak jak ją mierzy test, sporadycznie deklarowały większą ważność egocentryzmu partnerki / partnera (większe przyzwolenie / oczekiwanie na egocentryzm drugiej osoby).

Związki z wynikami badania empatii mierzonej testem IRI przedstawia tabela 27. Krótki opis skal IRI zamieszczono poniżej tabeli.

Tabela 27. Korelacje testu IRI ze skalami wartości i postaw w miłości

skale IRI		Altruizm	Egoizm	Skala A	Skala E	Skala AP	Skala EP	Skala A2	Iloraz A	Skala E2	Iloraz E
F	r-Pearsona	,152*	.	.	,163*	.
	N	271	271	185	185	183	183	183	183	183	182
PP	r-Pearsona	.	.	,198**	.	.	.	,162*	.	.	.
	N	271	271	185	185	183	183	183	183	183	182
ET	r-Pearsona	.	.	,181*	.	,158*	.	,199**	.	.	.
	N	271	271	185	185	183	183	183	183	183	182
OP	r-Pearsona	,173*	.
	N	271	271	185	185	183	183	183	183	183	182
WO	r-Pearsona	.	.	,179*	.	.	,164*	,198**	.	,184*	.
	N	271	271	185	185	183	183	183	183	183	182

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (dwustronnie).

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (dwustronnie).

Skala F – skala fantazji: zdolność rozumienia i empatii w stosunku do uczuć postaci fikcyjnych,

Skala PP – skala podejmowania perspektywy: skłonność do spontanicznego przyjmowania psychologicznego punktu widzenia innych w życiu codziennym,

Skala ET – empatycznej troski: tendencja do współprzeżywania uczuć z innymi,

Skala OP – osobistej przykrości: skłonność do przeżywania dyskomfortu i przykrości w odpowiedzi na cierpienie innych.

Wynik ogólny (WO) to suma wszystkich skal IRI.

Zauważono, że tylko skale postaw korelują, choć słabo, ze skalami badającymi różne aspekty empatii, skale wartości nie są związane z empatią. W podziale na płeć osób badanych:

- w grupie kobiet pojawia się słaby ujemny związek skali empatycznej troski ze skalą wartości altruistycznych ($r = - ,139$; $p < ,05$; $n = 210$)

– w grupie mężczyzn jedyną korelacją jest korelacja wyniku ogólnego ze skalą E2 – ogólnego przyzwolenia, czy też oczekiwania, postaw egocentrycznych w miłości ($r = ,361$; $p < ,05$; $n = 33$).

5. PODSUMOWANIE

Zaprezentowana metoda opiera się na ujęciu miłości odmiennym od najbardziej znanych w psychologii. Pozwala spojrzeć na miłość między kobietą i mężczyzną od strony wyborów wartości, jakimi kierują się oni we wzajemnej miłości, i postaw, jakich oczekują od siebie i od partnera w związku.

Przedstawiono ogólne założenia, sposób konstrukcji narzędzia i jego własności psychometryczne. Badania przeprowadzono na kilku grupach osób badanych. Narzędzie spełnia kryteria rzetelności oraz trafności teoretycznej i kryterialnej.

Wykazano, że deklarowane wartości w miłości oraz postawy własna i partnera pozostają we wzajemnych związkach. Wykazano związek powyższych z doświadczeniami w miłości osób badanych. Zauważono wiele związków korelacyjnych miłości (tak jak ją mierzy narzędzie) z takimi zmiennymi jak płeć, wiek oraz wybrane zmienne psychologiczne. Związki skal MWT z innymi testami okazały się w większości nieistotne bądź słabe. W przypadku innych testów do badania wartości i postaw, co potwierdza trafność narzędzia, zauważono współmienność poszczególnych skal MWT:

- z wynikami Skali Wartości Schelerowskich,
- z hierarchią wartości Skali Wartości Rokeacha,
- z wartościowaniem miłości za pomocą Metody Konfrontacji ze Sobą H. Hermansa.

Związki z inteligencją emocjonalną (INTE), empatią (IRI), potrzebą aprobaty społecznej (KAS), z pewnym zastrzeżeniem, okazały się bardzo słabe i dotyczą niektórych skal narzędzia.

Narzędzie pozwala różnicować osoby badane, pozwala zbadać obraz miłości danej osoby. Umożliwia także wnioskowanie o kształcie relacji między dwiema osobami. Uważa się, że metoda, oprócz wartości naukowych, może być przydatna także w praktyce psychologicznej w pracy z młodzieżą i osobami dorosłymi. Wymaga to oczywiście dalszej pracy i badań normalizacyjnych i walidacyjnych.

Jedną z ciekawszych obserwacji poczynionych przy tworzeniu narzędzia i badaniu osób badanych są różnice międzypłciowe w badanych zmiennych. Należy jednak wziąć pod uwagę dwie sprawy:

- po pierwsze nadreprezentację kobiet, a niedobór mężczyzn wśród osób badanych,
- po drugie na to, że znaczna część osób to studenci psychologii. Choć w przypadku drugiej wersji narzędzia osobami badanymi byli studenci uczelni prywatnej w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym, gdzie nie ma dodatkowej selekcji kandydatów na studia (przez co populacja studentów może być bardziej reprezentatywna), to jednak nie jest to próba całkowicie losowa.

Ogólne różnice między kobietami i mężczyznami to na pewno, patrząc na przedstawione wyniki, większa złożoność obrazu miłości i relacji w przypadku kobiet. Świadczyć o tym może większa liczba zależności z innymi zmiennymi przy jednocześnie mniejszych wartościach miar związków korelacyjnych. Można też postawić hipotezę, że obraz miłości i sposób podejścia do relacji miłosnych zmienia się wraz

z wiekiem osób badanych – w tym przypadku można porównać grupę licealistów i studentów przebadanych pierwszą wersją narzędzia.

Walor wychowawczy mogą też mieć obserwacje związków wyznawanych wartości i postaw w miłości z tym, jak osoby postępują w relacjach miłosnych. Należy rozważyć, na ile jest to związek przyczynowo-skutkowy, być może to jak dana osoba, szczególnie młoda, myśli o miłości i relacjach partnerskich, czego oczekuje od siebie, od partnera, czy od miłości w ogóle, ma wpływ na jej konkretne decyzje i czyny. Pewne przesłanki do takich wniosków dają wyniki badania przeprowadzonego na pierwszej grupie – grupie maturzystów, którzy oprócz badania skalami MWT, byli ankietowani dużo szczegółowiej na temat ich obrazu miłości, tego, jakie mają doświadczenia w tej materii, a także, jaki styl życia preferują oraz jakie treści kultury interesują ich szczególnie i jaką wiedzę o miłości, jaki jej obraz, czerpią z przekazu telewizyjnego (Kapuściński, 2002).

BIBLIOGRAFIA

- Aranowska, E. (1996). *Metodologiczne problemy zastosowań modeli statystycznych w psychologii*. Warszawa: Studio 1.
- Bednarski, F. W. (1991). Wychowanie uczuć w świetle psychologii św. Tomasza z Akwinu. *Duszpasterz Polski Zagranicą*, 277-339, 407-462.
- Brzozowski, P. (1989). *Skala Wartości (SW) Milтона Rokeacha*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Brzozowski, P. (1995). *Skala Wartości Schelerowskich (SWS)*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Ciechanowicz, A., Jaworowska, A., Matczak, A. (2000). *Kwestionariusz inteligencji emocjonalnej INTE*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Davis, M.H. (2001). *Empatia. O umiejętności współodczuwania*. Gdańsk: GWP.
- Ferguson, G. A., Takane, Y. (1999). *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fromm, E. (1992). *O sztuce miłości*. Warszawa: Wydawnictwo Sagittarius.
- Hendrick, C., Hendrick, S. (1985). Gender Differences in Sexual Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 1630-1642.
- Hendrick, C., Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 392-402.
- Hendrick, C., Hendrick, S. (1987a). Love and Sex Attitudes and Religious Beliefs. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 5, 391-398.
- Hendrick, C., Hendrick, S. (1987b). Multidimensionality of sexual attitudes. *Journal of Sex Research*, 23, 502-526.
- Hendrick, C., Hendrick, S. (1989). Research on love: Does it measure up? *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 784-794.
- Hendrick, C., Hendrick, S., Adler, N.L. (1988). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 980-988.
- Hendrick, C., Hendrick, S., Reich, D. A. (2006). The Brief Sexual Attitudes Scale. *Journal of Sex Research*, 43, 76-86.
- Hendrick, C., Hendrick, S., Slapion-Foote, M. J., Foote, F. H. (1985). Gender differences in sexual attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 1630-1642.

- Kapuściński, M. (2002). *Media i wychowanie do miłości: rola telewizji w kształtowaniu wartości i uczuć*. Nieopublikowana praca magisterska, Wydział Psychologii UW, Warszawa.
- Leak, G. K., Gardner, L. E. (1990). Sexual attitudes, love attitudes, and social interest. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, Vol. 46, 55-60.
- Oleś, P. (1992). *Metoda Konfrontacji z Sobą*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Rembowski, J. (1989). *Empatia*. Warszawa: PWN.
- Sternberg, R. J., Grajek, S. (1984). The nature of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 312-329.
- Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135.
- Sternberg, R. J. (1997). Construct validation of a triangular love scale. *European Journal of Social Psychology*, 27, 313-335.
- Sternberg, R. J. (2001a). *Miłość jest opowieścią*. Poznań: Rebis.
- Sternberg, R. J. (2001b). Empirical tests of aspects of a theory of love as a story. *European Journal of Personality*, 15, 199-218.
- Turner, J. S., Helms, D. B. (1999). *Rozwój człowieka*. Warszawa: WSiP S.A.
- Tomasz z Akwinu (1967). *Suma teologiczna, Miłość*. T. 16. Londyn: Veritas Foundation Press.
- Wilczyńska, J. T., Drwal, R. (1980). Opracowanie kwestionariusza aprobaty społecznej. *Przegląd Psychologiczny*, 3, 569-583.
- Wojciszke, B. (1995a). Mierzenie miłości – Skale Namietności, intymności i Zobowiązania. *Przegląd Psychologiczny*, 2, 215-234.
- Wojciszke, B. (1995b). *Psychologia miłości*. Gdańsk: GWP.
- Wojtyła, K. (1986). *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.